

Вплив змісту і прийомів викладання історії на характер пізнавальної діяльності учнів

Різний по характеру учбовий історичний матеріал, який викладається з допомогою адекватних засобів і прийомів, впливає на пізнавальну діяльність учнів по-різному. Як відзначають психологи, наочно-образний і емоційно-образний виклад учбового матеріалу детермінує переважно діяльність відтворюючої і творчої уяви учнів, викликає у них відповідні емоції, створює співзвучні фактам співпереживання. Пояснення і розмірковуючий виклик історичних фактів, супроводжуюча їх евристична бесіда активізує насамперед понятійну розумову діяльність учнів, спрямовує їх на аналіз фактів, виділення і узагальнення їхніх істотних ознак і зв'язків, на засвоєння теоретичних відомостей у формі історичних понять, законів суспільного розвитку і світоглядних ідей.

Використання вчителем узагальнюючих характеристик для того, щоб разом з учнями проаналізувати факти, знайти і конкретизувати теоретичні положення посилює розумову діяльність учнів на уроці історії.

У всіх вказаних випадках зміст і прийоми викладу учбового матеріалу мобілізують діяльність пам'яті учнів. В результаті учні запам'ятовують образи, ознаки і визначення історичних понять усвідомлено і в значній мірі неусвідомлено.

Аналогічним чином методично вірне викладення неголовних фактів, статичного, історико-картографічного і хронологічного матеріалу сприяє ефективному його освоєнню і запам'ятовуванню учнями у взаємозв'язку з головними фактами. Зміст і характер викладення в якійсь мірі визначають також рівні самостійності пізнавальної діяльності. Пояснюючий виклад історичних даних теоретичного характеру орієнтує учнів на репродуктивний спосіб роботи, на просте відтворення їх з допомогою прийомів, якими при викладенні користувався вчитель.

При наявності необхідних умінь пояснюючий виклад теоретичних даних може спрямувати учнів і на більш складну діяльність творчого проблемного характеру. У такому випадку учні повинні володіти більш складними прийомами і уміннями, що дозволить їм творчо відтворити і доповнити поданий вчителем учбовий матеріал. Такими прийомами є, наприклад, складання різних типів планів, тез, логічних схем, заповнення порівняльних, конкретизуючих та інших текстових таблиць.

Діяльність проблемного, творчого типу може в учнів викликати розгляд і узагальнення вчителем з активною участю школярів нового фактичного матеріалу з опорою на теоретичні положення. Аналіз фактів, порівняння і узагальнення їх істотних ознак, конкретизація фактами спонукає учнів засвоювати і відтворювати знання у новому вигляді.

Найбільш складну творчо-пошукову діяльність учнів детермінує проблемний виклад учбового матеріалу, що нерідко супроводжується евристичною бесідою. Відповідно застосовуються учбові прийоми, які допомагають учням аналізувати, узагальнювати, порівнювати, конкретизовувати не пояснений, а проблемно викладений учбовий матеріал.

Змістовний і методично повноцінний виклад учбового матеріалу необхідно поєднувати з логічно продуманою системою запитань і завдань, які ефективно організують і спрямовують діяльність учнів. Це впливає з того, що головним

суб`єктом учбового пізнання сучасна методика вважає учня, який пізнає предмет з допомогою вчителя.

Різноманітні питання і завдання, поєднуючись у навчанні з різними елементами учбового історичного матеріалу і прийомами його викладення, посилюють організуючо-творчу роль вчителя на уроці, а, відповідно, посилюють рівень пізнавальної діяльності учнів.

2. Навчання учнів прийомам пізнавальної діяльності у 6-8 класах

Починаючи роботу у 6 класі вчителі як правило використовують два види питань і завдань – образні і смислові. Перші навчають учнів засвоювати і відтворювати в образній формі зовнішні ознаки історичних подій. Другі сприяють формуванню умінь осмислювати сутність фактичного матеріалу, засвоювати теоретичні дані у вигляді історичних понять різної складності.

Деякі вчителі застосовують також запитання і завдання, які спонукають учнів висловлювати свої судження з приводу тих чи інших історичних фактів.

На підставі спостережень було зроблено висновок, що основним початком активізації пізнавальної діяльності учнів є не стимулювання внутрішнього інтересу до історії, а використання зовнішнього впливу у вигляді попередження про наступне опитування. Це означає, що у переважної більшості учнів немає стійкого інтересу до вивчення історії. Для виправлення становища була розроблена спеціальна модель стимуляції інтересу до вивчення історії. В основі її були: картинне описування, сюжетна розповідь, аналітичне описування. Які почали використовуватися в комплексі з засобами наочності, друкованими історичними текстами, нестандартними уроками. Навчання цим прийомами слід починати з показів цих прийомів у своєму поясненні. Школярі отримують завдання спробувати уявити себе в далекому минулому, в ролі історичних персонажів тих часів. Потім в роботу вводяться елементи творчості. Учні мають можливість реалізувати свою схильність до певної фантазії і уяви. Якщо учням складно використовувати ці прийоми базуючись лише на поясненні вчителя і матеріалах підручника, в роботу вводяться фрагменти з документальних джерел і художніх книг історичного характеру.

Позитивний ефект в роботі над прийомом дає читання в класі сюжетних історичних текстів по ролях. Таке читання як елемент ролевої гри допомагає учням зрозуміти смисл сюжету, зміст і етапи розвитку історичних подій.

Прийоми аналітичного описання найкраще використовувати при вивченні знарядь праці, зброї, інших матеріальних предметів, а також виробничих процесів. При цьому необхідно використовувати опору на наочність.

Вчителі досить часто застосовують прийом усного твору на тему яка вивчається з використанням опорних слів і виразів. Учнівські твори повинні аналізуватися в класі. Працюючи з фактичним матеріалом не слід забувати про вивчення сутнісних сторін зазначеного матеріалу, що допомагає визначитись із прийомами їх кращого засвоєння і відтворення.

3. Особливості прийомів пізнавальної діяльності на уроках історії у старших класах

При систематичному навчанні прийомам учбової діяльності учні в цілому освоюють у 7-8 класах пізнавальні вміння передбачені програмою. Це створює умови як для засвоєння нових умінь, так і для більш продуктивної роботи з учбовим матеріалом.

Історичні факти у старших класах вивчаються в основному на рівні відтворюючої діяльності. Причиною цього є великий об'єм учбового матеріалу. Отже, втрачаються набуті навички творчо-проблемного освоєння і відтворення учбового матеріалу. Це є великим недоліком. Вихід бачиться у перенесенні значної кількості навчальної інформації на самостійне вивчення, а вивільнений час можна використати у розвивальному контексті, виведенні прийомів роботи на новий проблемно-пошуковий рівень.

Необхідно не втрачати і прийоми образного, емоційного викладення, а, відповідно, вони зберігаються і в учнів, що сприятиме підтриманню інтересу до історії.

Використовуючи додаткову літературу, кожний вчитель може конструювати необхідні прийоми образного викладення головних історичних фактів і розвивати відповідні вміння у старшокласників.

При великих обсягах навчального матеріалу займатися розвитком цих умінь досить проблематично, але в ході перевірки і повторення знань і умінь цю роботу необхідно проводити обов'язково. Слід налаштовувати старшокласників, щоб вони в ході підготовки домашніх завдань відтворювали в своїй уяві образи головних історичних персонажів, залучаючи до цього процесу художній історичний вимисел. У випадках коли образ має значне смислове навантаження, цю його сторону важливо повторювати в ході закріплення знань і умінь. Так після наочно-образного оповідання про розвиток капіталізму у текстильній промисловості Росії необхідно запропонувати учням відтворити на дошці і пояснити схематичні малюнки, що відображають етапи цього процесу. Це допоможе учням ще раз в образній формі уявити і осмислити найважливіші факти із змісту уроку, а разом з тим повторити використаний вчителем прийом образного вивчення головних фактів.

Теоретичний матеріал в старших класах доцільно вивчати не стільки на відтворюючому, скільки на проблемному, творчо-пошуковому рівнях. Робота на цих більш високих рівнях пізнавальної діяльності ефективно виховує і розвиває учнів, успішно формує їхнє історичне мислення.

У старших класах вводяться нові прийоми учбової роботи. Одним з нових являється прийом складання учнями на підставі пояснення вчителя або підручника теоретичних висновків і узагальнюючих характеристик, які відображають сутнісні ознаки учбового матеріалу.

Формуючи узагальнюючі характеристики учні просуваються індуктивним шляхом від вивчення фактів до осмислення їхньої сутності і в подальшому до перерахування найбільш важливих, істотних ознак в узагальнюючій характеристиці. Зокрема Е.І.Пометун навчає учнів умінню застосовувати узагальнюючі характеристики для аналізу нових історичних фактів, аналогічних тем, з яких виведена кожна характеристика.

4. Хронологія на уроках історії, її місце і завдання

Мета вивчення хронології в школі показати послідовність подій і явищ, тривалість їх у часі, підвести учнів до розуміння виміру часу і познайомити з системами літочислення. Мета визначає завдання:

1. Забезпечити в свідомості учнів правильне відображення історичного часу.
2. Сприяти розвитку їхніх часових уявлень.
3. Допомогти засвоєнню найважливіших дат, подій, часових категорій.

У шкільному вивченні історії дати умовно поділяють на основні і неосновні.

Знайомити учнів з прийомами вивчення хронології слід починати з того, що вчитель креслить на дошці лінію часу. Дізнавшись про основні дати зазначеного періоду, учні розташовують події з ними пов'язані у хронологічній послідовності. Особливо важливо, щоб учні засвоїли поняття “ера”, а також усвідомили сутність зворотного відліку часу в історії. Для того, щоб учні усвідомили сутність хронології виконуються спеціальні завдання, використовуючи для цього стрічку часу. Вчитель називає дату історичної події, а учні визначають століття цієї події і відшукують її місце на стрічці часу.

Виходячи із сучасних можливостей бачиться необхідним застосування комп'ютерних програм з хронології. У програмі “Стрічка часу” запис про кожну подію складається з чотирьох полів: дати, назви події, її короткого опису, класифікації. Є можливість порівнювати схожі історичні дати, через історичні події запам'ятовувати дати.

Роботі з хронології сприяють синхроністичні таблиці. Вони відображають одночасність (синхронність) подій або явищ суспільного життя в історії.

Прийоми запам'ятовування головних фактів і пов'язаних з ними історичних дат базуються на смислових зв'язках і зв'язках з подіями, коли дата заучується чисто механічно з тим, щоб при повторенні, узагальненні і осмисленні вивченого викликати асоціацію з певною подією, допомогти учням усвідомити її роль і значення у загальному контексті історичних подій.

Запам'ятовуванню дат сприяє образне позначення часу, а також метод асоціювання.

Завдання по засвоєнню хронології можуть бути найрізноманітнішими, наприклад: на вказання дати події або на визначення події по даті; вибір потрібної дати з їхнього перерахунку; співвіднесення події і дати; визначення тривалості, хронологічної послідовності подій; вибір з перерахунку тих дат, які відносяться до певних процесів; складання хронологічних рядів, таблиць; визначення періодів, етапів у розвитку подій; визначення основоположних подій.